

Gi ikke opp- gi heller gass! Ulike måter å løse utfordringer i utmarksbeitebruken

Et foredrag om organisering av utmarksbeiting

av sauebonde Laila Hoff, Hattfjelldal

Dette foredraget er basert på erfaringsbasert kunnskap som beitebruker og leder av Hattfjelldal sau og geit. Laila Hoff er fjellbonde og landbruksskulelærer og har drevet med dette heile sitt yrkesaktive liv. Bor på- og driv gården Krutådal i Hattfjelldal kommune, et familiegårdsbruk der vi i dag bor 2 generasjoner.

- Hattfjelldal kommune er en innlandskommune 2684 kvadratkilometer.
- Grenser mot Sverige i øst, Trøndelag sør.
- Vi har tre beitelag derav et er leiebeitere fra Helgelandskysten
- Det befinner seg ca 15.000 sau og lam på beite i kommunen vår.
- Vi har ca 25 aktive saubruk.
- Hattfjelldal kommune har ifølge beitegranskinger (Norske Fjellbeitere Hersaug og Lyfingsmo bind 13) tilgang på landets beste fjellbeiter.

Av Norges totale landareal er 96% utmark, halvparten av dette er godt egna som utmarksbeite. Utmarksbeite er naturlig vegetasjon som ikke er kultivert eller gjødslet. Sauen er kjent som fjellets slåttekår nr 1. og for sauholdet utgjør utmarksbeite ca 40 % av fôrgrunnlaget (NIBIO). I 2019 beita ca 2,1 millioner storfe, sau og geit på beite, ifølge Nibio har vi utmarksbeite tilgang og kvalitet til å doble antall beitedyr i utmark.

Som beitebruker og sauebonde kan det tidvis kjennes som om vi er til byrde for alle. Vi står i veien for rovdyra, vi produserer kjøtt som alt for få vil spise, og derfor ikke betale noe for. Naboer som ikke vil ha sau i hagene, men ikke vil sette opp gjerder. Jeg kunne laga lista enda lenger. MEN det skal jeg ikke, jeg vil fokusere på å se løsninger og øyne håp. Når det ser som verst ut kan nemlig løsninga og være farlig nært. Derfor gi ikke opp sauehold og utmarksbeiting, gi heller gass i søken etter å få dette til. Finn samarbeidspartnere og måter å sette opp gjerder på, hjelp til tilsyn, bistand ved jakt med mere.

Ingen andre i landbruket har tilgang på fornybare innsatsfaktorer slik som produksjon av sau og lam på utmarksbeite. Som forvaltere av fotosyntesen og med tilgang på verdens reneste natur er beitesesongen svært viktig. Norsk sau og lam skal produseres på utmarksbeite, det må være og er grunnlaget for produksjonen.

Hva er det med oss sauebønder i Hattfjelldal?

De som har gått før oss har lagt et godt grunnlag, ikke bare i avlsmateriale, men og i samarbeidsånd og renommé både innad i næringa og utad. Vi er nok over middels interessert i sau, og har bestemt oss for at sauebønder vil og skal vi være. Vårt motto "vi er mange vil bli flere, vi er flinke vil bli bedre" har vi hatt i 20 år og det gjelder fortsatt. Sauebønder i Hattfjelldal er en «ung bestand», de er uredde, kunnskapsrike, samarbeidsvillige og nytenkende. Vi ønsker å fremstå som ei ressurssterk gruppe, som er krigere og ikke offer. Det med yrkesstolthet, følelsen av at det vi gjør er viktig og verdifullt. Vi har ungdom som klipper sau og er starta opp med fostertelling, og sanker sau på oppdrag. At næringa anses som et yrkesalternativ er svært viktig i ei bygd med få alternative arbeidsplasser

Antall sauebruk har vært stabilt, men nedgang i bruk i de siste år
Utfordringa med rovdyr har vi hatt i mer eller mindre grad fra 1980
Vi har alle de fire store, + ørn, men ulv er stort sett streifere.

Kommunen var tidligere et prioritert område for jerv og bjørn, før vi fikk kjempa oss til å bli et kjerneområde for beitedyr. Dette er svært viktig i forhold til verktøykassa i forvaltning som fellingstillatelser og bruk av FKT midler.

Hattfjelldal sau og geit søker årlig FKT midler, alt vi søker penger til er fellestiltak som kan alle delta i.

Det er viktig at det vi arbeider med er godt forankra i medlemsmassen.

- Innkaller til medlemsmøte, skriver søknad
- Årsmøtevedtak på hvordan midlene skal administreres.
- Styret i laget er suverene. Skal man ha et stort ansvar må man også få bestemme.

Tiltak som er søkt midler til og som er gjennomført siste år:

- Innkjøp av vokterhund.

Laget har søkt om og fått midler til hunder i flere omganger. Hundene registreres og eies av bønder som har interesse for og kunnskap om vokterhund.

- Tilsyn med vokterhund i patrulje.

Hattfjelldal har lang erfaring med vokterhund. Disse hundene brukes i patrulje, og på inngjerda områder i egen besetning. Hundene går med fører, det er viktig at disse to er kjent med hverandre. Det er også en fordel at sauene som skal voktas med hund, er vant med hund og kjenner hundene før beiteslipp. Vokterhundene på patrulje er fritatt fra båndtvang, og de bruker GPS halsbånd.

- Tilsyn med hund.

Hattfjelldal Sau og Geit ansetter hvert år ca 20-25 personer som beitetilsyn. Alle må gå med hund. Hver ansatt går i snitt 15 timer pr/uke. Alle beitebrukere får tilbud om tilsyn.

Vi lyser ut stillinger, ansetter og skriver skriftlige kontrakter med alle. Laget er arbeidsgiver.

Alle ansatte er forsikra og de lønnes via kasserer i laget. Lønn er maksimal tariff som avløser.

Alle tilsyn tilbys opplæring med hund og GPS, bruk av radiobjeller som Telespor og Findmysheep, kadaverhundkurs og samlinger i beitesesongen. Alle tilsyn har tilgang på passord på elektronisk overvåkning i sitt område. I bjørneområder, og ved bjørneangrep går tilsyn to og to i lag. Dette på grunn av behov for ekstra tilsyn og tilsynets egen sikkerhet. Mye av områdene har ikke mobildekning. Våre tilsynspersoner er alt fra lokale ungdommer til godt voksne folk med lang jakt og tilsynserfaring.

- Søk med kadaverhund.

Ved funn av døde dyr, som dokumenters tatt av rovdyr, eller observasjoner av rovdyr kan beitebruker be om inntil 5 ekstra tilsynsdager der det søkes aktivt i et begrensa område etter døde/skada dyr. Det tas da utgangspunkt i siste funn, og søker videre ut fra dette. Søk med hund er et anna oppdrag enn tilsyn. Søk er tidkrevende og man når over lite kvadratkilometer.

- Kadaverhundkurs/kadaverhundprøver/GPS kurs.

Hattfjelldal har vært/ er kurs og prøvearena for ekvipasjer i søndre del av Nordland. Kursene og prøver finansieres av FKT midler, tilsynspersoner og beitebrukere prioriteres. Vi kurser også for reindriftsnæringa. Vi kjører årlig kurs for å utdanne kadaverhundekvipasjer. Dette er et lavterskeltilbud, lagt opp etter praktiske oppgaver som beitetilsyn.

- Elektronisk merking/overvåking

Hattfjelldal sau og geit har benyttet seg av elektronisk overvåking i mange år. Midler tildelt gjennom FKT har gått til innkjøp av Telespor og Find My Sheep. I de beiter som har mobildekning brukes stort sett Telespor, mens Find My Sheep er alternativet som går via satellitt.

- Gjeterhund.

Vi kjører nå et prosjekt med dressur av gjeterhund, over 1,5 år. (beitebruksmidler), samlinger med instruktør, egentreninger og treningssamlinger hos hverandre. Mål for prosjektet er å sanke heim egne sau, og at de beste ekvipasjene også kan ta på seg sankeoppdrag alene eller sammen med andre. Færre besetninger med større dyretall krever ei effektiv sanking, her er gjeterhunden den beste redskapen og den beste kollega. Mange beitelag burde sette hund i arbeid på dagsorden.

Viktige tiltak for en god beitesommer.

- Før beiteslipp

Jakt på jaktbare arter, som rødvrev. Utkjøring av gjerdematerial og proviant på snøføre, saltstein/sjekk saltsteinautomater, vaksine- og snyltebehandling.

- Ved beiteslipp

Skriv opp nummer på sau, antall lam, sjekk jur, sett på radiobjeller/bjeller med kodemerke (fargeslips). Kun friske fine dyr skal på fjellbeite. Utmarksbeitinga skjer ei tid på året da det er mye som arbeid som skal utføres på gården. Det er derfor viktig at vi planlegger og forbereder beitesesongen.

- Sauebønder bør organisere seg i beitelag, sauallslag, bondelag eller småbrukerlag.

Det er viktig å søke sammen og danne sterke nettverk. Man bør bestrebe et godt samarbeid med andre brukergrupper av utmarka. Reindriften, jegere, fiskere, og andre som ferdes i beiteland. De kan gi nyttige tips om dyr på vandring, skada og sjuke dyr. Ønsk dem velkommen i beiteområdet, i neste sving er de din gode hjelper. Jeg ønsker at flere sauebønder skal finne motivasjon i å prøve ut ulike tiltak, alt er ikke like vellykka. Alle er ikke like fornøyde. Noe som fungerer godt ett år, kan mislykkes neste år. Vi arbeider med natur, dyr og mennesker og spesielt rovdyra og deres vandring og innhogg er ikke lett å forutse. Delta i rovdyrpolitikken, møt opp på fagdager og politiske møter. Slik holder du deg oppdatert og kan delta og påvirke din egen hverdag.

Takk for at du kom på Lam 2020, her fant du kanskje både motet og lysten du trengte for å komme deg på neste fjelltopp. Lykke til!